

Шкільний музей як форма додаткової освіти

mechanism of application of museum activity in the pedagogical aspect.

Key words: museum, school museum, museum education, museology, demonstration, history, school.

Постановка проблеми. Музейні заклади є результатом культурних досягнень людства. Термін «музей» у перекладі з грецької мови означає «місце, присвячене музам» – покровителькам науки і мистецтва, дочкам богині пам'яті Мнемосіни.

Сучасна освіта перебуває в постійному інноваційному пошуку, прагне прогресивних змін. Але творити майбутнє неможливо, не знаючи або забуваючи свою історію. Оновлення музейної справи є актуальним питанням у наш час, тому створення музейного комплексу школи є запорукою систематизації та узагальнення досвіду роботи педагогічного й учнівського колективів, пропаганди новітніх технологій, побудованих на традиціях і звичаях навчального закладу, популяризації ефективних форм та методів роботи з молодим поколінням.

Зібрані в музеї предмети й матеріали зберігають пам'ять часів і поколінь. Мова музею – мова оригіналу, першоджерела історичної інформації. Пам'ять про минуле допомагає правильно оцінювати сьогодення, осмислено працювати на майбутнє.

Сьогодні музеями вважаються культурно-освітні та науково-дослідні заклади, призначені для вивчення, збереження та використання пам'яток природи, матеріальної і духовної культури, залучення громадян до надбань національної і світової історико-культурної спадщини. Значення музеїв для суспільства можна завжди виміряти тим, чи відповідають вони вимогам, які ставлять перед ними потреби сучасного цивілізаційного поступу.

Поняття «музейна педагогіка» сформовано та введено в науковий обіг на початку ХХ століття в Німеччині. Його розробка пов'язана з іменами А. Ліхтварка, А. Рейхвена, Г. Фройдентала.

Вітчизняна теорія музейної педагогіки почала формуватися в кінці ХІХ – на початку ХХ століть, отримавши найбільш повне обґрунтування у працях основоположників екскурсійної школи (Н. Гейник, І. Гревс, Б. Райков) та прихильників широкого використання з метою освіти педагогічних, шкільних

Розглядається мета і завдання шкільних музеїв у системі організації навчально-виховного процесу. Визначено особливості, напрями та мотиви діяльності шкільного музею як однієї з додаткових форм навчання в сучасних умовах. Сформульовано практичні поради щодо механізму застосування музейної діяльності в її педагогічному аспекті.

Ключові слова: музей, шкільний музей, музейна педагогіка, музеєзнавство, експозиція, історія, школа.

Maiko S. M. School Museum as a Form of Additional Education.

The purpose and objectives of school museums in the organization of the educational process is covered. Features, directions and reasons of activity of school museum are defined as one of additional forms of education nowadays. Practical advices are formulated according to the

і дитячих музеїв (М. Новоруський, В. Коховський, М. Страхова, Н. Флеров, Ф. Шмідт, Н. Бартрам, А. Зеленко).

Так, ще 1913 року в Києві вийшла друком одна з перших монографій козятинського, а згодом вінницького вчителя М. Хитькова «Шкільний музей, його значення і організація». В Одесі О. Грекулів на початку ХХ століття редагував журнал для вчителів «Школьные экскурсии и школьный музей».

У радянські часи цією проблемою займалися Ю. Омельченко [14], Г. Мезенцева; видавалися спеціальні збірники статей з музеєзнавства. У період становлення музейної педагогіки як наукової дисципліни їх погляди, збагачені концепцією нового педагогічного мислення, в основі якого лежали ідеї гуманізації та гуманітаризації освіти через звернення до світової культури, історії, духовних цінностей, стали особливо актуальними. Але її теоретична база все ще перебуває в стадії формування, а становлення як наукової дисципліни далеко від завершення.

В роботі шкільних музеїв залишається багато проблем. Головна з них полягає у тому, що до них висуваються вимоги як до державних, а можливості закладу освіти не завжди сприяють їх виконанню. Це не тільки обмежує роботу шкільних музеїв, а й стримує процес їх створення.

Сучасна музейна педагогіка розвивається в руслі проблем музейної комунікації і спрямована в першу чергу на вирішення завдань активізації творчих здібностей особистості.

У 80-ті роки музейна педагогіка сформувалася як науковий предмет.

Аналіз основних досліджень із цієї проблеми.

Конкретні форми використання потенціалу шкільного музею в навчально-виховному процесі проаналізовано у статтях О. Белякової, І. Козлової, Є. Ванслової [1]. Після проголошення незалежності України теоретичним основам музеєзнавства та методиці музейної роботи, зокрема шкільних музеїв, приділяли увагу вітчизняні науковці Н. Ганнусенко, В. Бабарицька, А. Короткова, О. Малиновська,

М. Рутинський, О. Стецюк, німецький музеєзнавець Ф. Вейдахер та ін.

Мета статті – показати взаємозв'язок шкільного музею зі шкільною освітою; звернути увагу на основні аспекти, завдання, особливості діяльності шкільного музею як однієї з додаткових форм навчання історії в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Освіта завжди була і залишається необхідною та найважливішою складовою життя суспільства. Музей як соціокультурний інститут завжди займав важливе місце в системі вітчизняної освіти. Розвиток музейної галузі всебічно сприяє духовному вдосконаленню суспільства, утвердженню його гуманістичних цінностей, інтеграції національної спадщини в культуру світового співтовариства.

Музей як специфічний, багатофункціональний соціокультурний механізм, спрямований на збереження історико-культурної спадщини, дослідження пам'яток, разом з тим проводить значну науково-просвітницьку діяльність, експозиційну роботу.

Музейна діяльність передбачає широкі контакти з громадськістю, і комунікативна функція набуває особливої ваги у взаємозв'язках музею та суспільства. Поряд із традиційними формами музейної комунікації, такими як експозиційно-виставкова, просвітницько-освітня, видавнича, в умовах інформаційно-технологічного розвитку з'являються сучасні способи взаємодії, спрямовані на поширення впливу закладів культури серед громадськості.

Мету діяльності шкільних музеїв сформульовано в «Положенні про музей при навчальному закладі, який перебуває у сфері управління Міністерства освіти і науки України». У документі, затвердженому МОН України 4 вересня 2006 р., зазначається, що «музей при навчальному закладі як складова системи навчально-виховної роботи створюється з метою залучення учнівської молоді до вивчення і збереження історико-культурної спадщини українського народу, формування освіченої, розвиненої особистості та сприяння вихованню у неї патріотизму, любові до України, поваги до народних звичаїв, традицій, національних цінностей українського народу». Така мета діяльності шкільних музеїв співзвучна із завданнями, що містяться в державних національних програмах, які визначають стратегічні завдання навчання і виховання молодого покоління, сприяють утвердженню якостей громадянина-патріота.

Шкільні музеї, музейні кімнати, світлиці – справжні національні обереги, осередки духовності, історичної пам'яті, центри навчально-виховної роботи в школі. За профілем вони поділяються на: історичні, природничо-наукові, меморіальні, літературні, краєзнавчі тощо. Шкільні музеї відносять до типу навчальних. За юридичною приналежністю вони є громадськими.

Шкільний музей як одна з форм додаткової освіти в умовах освітнього закладу є одним із найефективніших засобів виховання учнів. Знайомство з життям місцевих видних осіб, традиціями сприяє формуванню в учнів громадсько-патріотичних рис, підвищенню рівня інтелекту, розвитку інтересів та здібностей. Його діяльність розвиває співтворчість, активність, самодіяльність учнів у процесі збору, дослідження, обробки, оформлення й пропаганди

матеріалів-джерел з історії суспільства, що має виховну й науково-пізнавальну цінність.

Отже, шкільний музей – засіб творчої самореалізації, що ініціює особистісно зорієнтоване виховання й освіту та є маленьким дослідницьким центром зі збереження, відродження і розвитку локальних культурно-історичних традицій, дотичний до діалогу поколінь і культур, формування музейного фонду країни. Наявність музею в школі сприяє залученню школярів до науково-дослідницької, краєзнавчої роботи, вихованню в них позитивного ставлення до історико-культурного й природного спадку малої батьківщини, формуванню духовних цінностей. Дитину потрібно навчити розуміти, ким вона є, із часом її почуття патріотизму розширяться до міста, згодом до області, а відтак – до держави.

Шкільні музеї мають низку особливостей.

Перша – це його навчально-виховне значення. Будучи результатом колективної праці учнів і педагогів, музей своєю діяльністю сприяє поліпшенню навчально-виховної роботи школи. У ньому все призначено для учнів і зібрано та зроблено переважно ними.

Друга – сама організація музею є однією з форм прояву самостійності й ініціативи учнів. Створений музей стає науково-творчою лабораторією, яка веде учнів шляхом наближення до дослідницької діяльності.

Третя – шкільний музей це не лише сховище цінних документальних матеріалів, пам'яток історії та культури, реліквій минулого і цінностей наших днів, а й місце науково-педагогічної роботи над зібраним матеріалом, створення на його основі дидактичних посібників із навчальних предметів.

Головними аспектами музейного виховання в школі є:

- неформальне поєднання емоційного та інтелектуального впливу через експресивність, різноманітність, ідентичність музейних реліквій та документальних свідчень очевидців;

- виховання на тому, що поруч, що досягне (не на героїзмі взагалі, а на справах своїх земляків, чия бойова і трудова слава сягнула далеко за межі села, міста чи області);

- найбільш ефективне засвоєння шкільної програми за допомогою експонатів музею;

- створення умов для виховання історичної свідомості через зв'язок часів.

Парадигма музейного виховання:

- використання освітнього аспекту шкільного музею для формування в дітей та підлітків активної життєвої позиції;

- формування гордості за своє місто;

- утвердження толерантного світогляду, сприйнятливості до культурного плюралізму, шанобливого ставлення до інших культур і традицій;

- формування громадянської ідентичності, відчуття належності до рідної землі, народу; визначення духовної єдності поколінь та спільності культурної спадщини; утвердження почуття патріотизму, відданості в служінні Батьківщині;

- популяризація музею за допомогою навчальних екскурсій.

Навчальна екскурсія – це метод навчання, який полягає в розкритті окремої теми шкільної програми за допомогою музейних матеріалів. Такі заходи

розробляють учителі та керівники шкільного музею. Такі музеї орієнтовані на широку взаємодію учнів з учителем, одне з одним та на домінування активності учнів у процесі навчання. Навчання школярів історії вимагає більше здорового сприйняття, уміння спостерігати за навколишнім, учитися не на книжках, документах, а на життєвих ситуаціях, застосовувати набуті знання в практичній діяльності, а отже, розвиває активну пізнавальну діяльність, формує дослідницькі здібності.

Формування й розвиток дослідницьких здібностей учнів засобами краєзнавчої роботи можливе за умов дотримання таких принципів:

- діяльність має не репродуктивний, а творчий характер;
- вона відповідає принципам розвивального навчання, орієнтуючись на ті здібності, які формуються під впливом такого навчання;
- діяльність має бути позитивно мотивована, а учень відчувати задоволення від неї;
- учень чітко розуміє недоліки у своїй діяльності, недопрацювання; бачить результати виконаних завдань; усвідомлює своє просування на кожному етапі; оцінює успіхи й досягнення.

Треба приділяти чималу увагу віковим особливостям у музейній роботі з учнями, як-от: бажання самостійно оглянути експозицію, прагнення до неодноразового її огляду, усвідомлення необхідності самоосвіти, підвищення рівня інтелекту, самовиховання, свого культурного рівня тощо. Це характерно для учнів старшого шкільного рівня. Молодшим школярам притаманна акцентуація уваги на перших враженнях від предметів (експонатів), які їх оточують.

Основні завдання шкільного музею:

- ознайомлення учнів з історією рідного краю;
- виховання патріотизму на прикладі життя та діяльності відомих земляків;
- отримання знань про найважливіші події в історії малої вітчизни;
- набуття знань, навичок і вмінь щодо роботи з різноманітними історичними джерелами;
- використання знань та уявлень про історичні соціальні норми й цінності малої батьківщини для життя в суспільстві, участі у взаємодії з представниками інших народів.

Отже, музейна педагогіка допомагає в процесі виховання, зокрема, формує у школярів: творчу особистість; таку систему цінностей, за якої найголовнішим аспектом виявляються не гроші, а людські стосунки; бережливе ставлення до родинних реліквій, власного родоводу. Окрім того, сприяє духовному вихованню, навчає любити свою Батьківщину, пишається героїчними вчинками земляків та наслідувати їх.

Висновки. Шкільний музей є однією із форм додаткової освіти в умовах освітньої установи, що розвиває співтворчість, активність, самодіяльність учнів у процесі збору, дослідження, обробки, оформлення й пропаганди матеріалів – джерел з історії суспільства, що має виховну й науково-пізнавальну цінність. Отже, шкільний музей має бути інтегрований у навчально-виховний процес: через свої колекції та форми діяльності він пов'язаний із викладанням певних навчальних дисциплін. Якість такого музею має визначатися не подібністю до класичного, а до певної міри дитячою творчістю.

Література

1. Белякова О. О. Використання потенціалу шкільного музею в навчально-виховному процесі / О. О. Белякова // Історія та правознавство. – 2006. – № 8 (72). – С. 18–20.
2. Бойко А. М. Оновлена парадигма виховання: шляхи реалізації / А. М. Бойко. – К. : ІЗМН, 1996. – 210 с.
3. Бондаренко Г. Краєзнавча освіта – важливий аспект виховання патріота і громадянина / Г. Бондаренко // Пед. пошук. – 2003. – № 4 (40). – С. 73–76.
4. Бондаренко Г. Краєзнавча освіта Волині у 2003–2006 рр. / Г. Бондаренко, Г. Маслай // Минуле і сучасне Волині та Полісся : матеріали до відзначення 20-річчя від часу створення Волин. обл. орг-ції Національної спілки краєзнавців України. – Спец. вип. – Луцьк, 2009. – 292 с.
5. Ванслова Є. Г. Музейна педагогіка / Є. Г. Ванслова // Завуч. – 2003. – № 15. – С. 11–12.
6. Войчик С. Шкільний музей як центр історико-краєзнавчих досліджень / С. Войчик // Матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої 80-річчю Волин. краєзн. музею та 60-річчю Колодяженського літ.-мемор. музею Лесі Українки (Луцьк–Колодяжне, 19–20 трав. 2009 р.) : наук. зб. – Вип. 4. – Луцьк, 2009. – С. 302–307.
7. Ганнусенко Н. І. Шкільні музеї : [навч.-метод. посіб.] / Н. І. Ганнусенко, О. В. Ляпін, Т. І. Мацейків. – К. : [б. в.], 1991.
8. Грабинська Л. Розвиток музейної справи в закладах освіти Волинської області / Л. Грабинська, Л. Хмельярська // Матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої 80-річчю Волин. краєзнав. музею та 60-річчю Колодяженського літ.-мемор. музею Лесі Українки (Луцьк–Колодяжне, 19–20 трав. 2009 р.) : наук. зб. – Вип. 4. – Луцьк, 2009. – С. 234–237.
9. Гуртовий Г. Торчинський народний музей – важливе джерело вивчення історії рідного краю / Г. Гуртовий // Минуле і сучасне Волині та Полісся: Луцький район: історія, сучасність, перспективи : матеріали XXII обл. наук.-практ. іст.-краєзнав. конф., присвяченої 15-річчю Незалежності України, 40-річчю Луцького району та 50-річчю Торчинського народного іст. музею (Луцьк–Торчин, 9–10 груд. 2006 р.) : наук. зб. – Вип. 22. – Луцьк, 2007. – 151 с.
10. Козлова І. В. Музейна педагогіка як засіб громадянського виховання учнів / І. В. Козлова // Завуч. – 2006. – № 15. – С. 7–8.
11. Марюхно Г. В. Організатору музейної справи в закладах освіти : метод. рек. / Г. В. Марюхно, О. Ю. Ярошенко. – Полтава : [б. в.], 2004. – 117 с.
12. Закон України «Про музеї та музейну справу» (28.06.1995 р. № 249/95-ВР) / Культурна спадщина України. Правові засади збереження, відтворення та охорони культурно-історичного середовища : зб. офіц. док. / упоряд. В. І. Фрич. – К. : Істина, 2002. – 336 с.
13. Камінська В. Педагогічні аспекти організації діяльності музею ЗНЗ / В. Камінська // Пед. пошук. – 2003. – № 4 (64). – С. 50–52.
14. Омельченко Ю. А. Шкільні музеї / Ю. А. Омельченко. – К. : Рад. шк., 1981. – 121 с.
15. Пелькіна Л. А. Музей і школа / Л. А. Пелькіна. – К. : Рад. шк., 1967. – 155 с.
16. Положення про музей при навчальному закладі, який перебуває у сфері управління Міністерства освіти і науки України // Інформ. зб. МОН України. – 2006. – № 36. – С. 23–27.
17. Соломонова Т. Шкільні музеї в Україні: тенденції і проблеми розвитку / Т. Соломонова // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2006. – № 18. – С. 3–4.